

Sędzia i obrońca węzła w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa wyrazicielami prawdy o małżeństwie

Dr hab. Marta Greszata-Telusiewicz, prof. KUL – KUL LUBLIN

kierownik Katedry Kościelnego Prawa Procesowego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

WPROWADZENIE

Proces kanoniczny, którego najwłaściwszym łacińskim odpowiednikiem jest określenie *iudicium*, to rozpoznanie i rozstrzygnięcie sporu przez sędziego kościelnego przed sądem kościelnym, który to spór wyłania się pomiędzy stronami procesowymi o rzecz podlegającą jurysdykcji sądownictwa kościelnego¹. Jest to seria aktów i norm, które kończą się wypełnieniem aktu końcowego, jakim jest rozstrzygnięcie sporu². Przedmiotem *iudicium* są: dochodzenie lub obrona praw osób fizycznych lub prawnych, stwierdzanie faktów prawnych oraz przestępstwa w celu wymierzenia lub stwierdzenia kary³. Do tych trzech można jeszcze dodać czwarty przedmiot, którym są spory powstałe na skutek wydania aktu władzy administracyjnej⁴.

W procesie kanonicznym można wyodrębnić elementy strukturalne takie jak: przedmiot sporu, strony, sędziego i przepisy prawne dotyczące postępowania stron i sędziego w odniesieniu do przedmiotu sporu. Wśród elementów strukturalnych procesu kanonicznego należy jeszcze podkreślić istnienie relacji prawnych, które tworzą się podczas jego trwania pomiędzy stroną powodową, stroną pozwaną, sędzią a przedmiotem sporu. Ponadto, w *iudicium* można wskazać następujące elementy proceduralne: składanie skargi powodowej, określanie formuły sporu lub formuły wątpliwości, dowodzenie, dyskusja sprawy, wyrokowanie i ostatni - zaskarżenie

¹ Por. M. Greszata, *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2008, s. 77 – 170.

² Sobański zauważa, że wyrok jest wynikiem procesu poznawczego, czyli rozpoznawania sprawy. Rozpoznaje żywy sędzia i dlatego to rozpoznanie zawsze nosi cechy subiektywności. Normy proceduralne mają tę subiektywność trzymać w ryzach, ale nie są w stanie wyeliminować jej zupełnie. Zob. R. Sobański, *O etosie stosowania prawa*, [w:] M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. N. Schulz (red.), *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2008, s. 919.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983) pars II, 1 – 317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Palotinum, Poznań 1984 (dalej CIC), c. 1400 § 1.

⁴ CIC, c. 1400 § 2.

wyroku. Celem kanonicznego procesu sądowego jest rozstrzygnięcie sporu zgodnie z prawem materialnym i formalnym, czyli orzekanie dla przyszłości o ludzkich działaniach dokonanych w przeszłości. Zarówno przedmiot kanonicznego procesu spornego, jak i jego cel, pozwalają na wyodrębnienie jego rodzajów. Do najbardziej powszechnych i najczęściej wymienianych przez kanonistów należy zaliczyć: proces sporny i karny, proces zwyczajny i nadzwyczajny oraz proces pisemny i ustny⁵.

Na tym tle struktur i procedur kanoniczno – sądowych można zauważyć i wydobyc sędziego i obrońcę węzła, którzy stają wobec siebie jako dwaj urzędnicy sądowi odpowiedzialni za nieco inny obszar merytoryczny *iudicium*. Prowadzą oni pomiędzy sobą pewien rodzaj dialogu wpisanego w reguły procesowe, który to dialog, poprzez wcześniejsze rozpoznanie wątpliwości, prowadzi do jej rozstrzygnięcia. W tym kontekście należy również spojrzeć na uprawnienia sędziego i obrońcy węzła w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa, jako obowiązki procesowe, których celem jest zbawienie dusz, w konsekwencji czego jest wyrażana prawda o małżeństwie. Obowiązki procesowe obu urzędników wynikają z obowiązujących kodeksowych przepisów procesowych a tym samym pozostają w duchy zasady słuszności kanonicznej, która przecież wynika z ducha Ewangelii.

1. SĘDZIA WYRAŻAJĄCY PRAWDĘ O MAŁŻEŃSTWIE

Sędzią w ogólności jest osoba piastującą urząd publiczny, na mocy którego może ona sądzić sprawy i wymierzać sprawiedliwość⁶. Sędzia kościelny zaś to osoba mająca udział w kościelnej władzy sądowej, dzięki czemu może rozpatrywać i autorytatywnie rozstrzygać spory zgodnie z prawem kościelnym⁷. Urząd sędziego kościelnego jest urzędem publicznym, gdyż służy dobru wspólnemu Kościoła. Urząd ten stoi na straży praworządności w życiu społecznym i umacnia sprawiedliwość, jako podstawę stosunków międzyludzkich⁸. W wyniku urzędowej działalności sędziego można przywrócić naruszony porządek prawny oraz obronić swoje prawo do życia w sprawiedliwości i słuszności. Sędzia kościelny nie działa na mocy własnego autorytetu, lecz na podstawie jurysdykcji sądowej prawnie uzyskanej wraz z pełnią władzy rządzenia⁹,

⁵ Por. Greszata, *Iudicium cum principiis*, s. 77 – 170.

⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, T. 4, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1990, s. 182; por. R. Szychmiller, *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego, Olsztyn 2000, s. 58.

⁷ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne*, s. 182; por. A. Dzięga, *Władza sędziego kościelnego*, [w:] T. Rozkrut (red.), *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11 – 12 października 20014 roku*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2005, s. 24.

⁸ R. Szychmiller, *Sądownictwo*, s. 58.

⁹ CIC c. 135 § 1; por. R. Sobański, *Władza rządzenia*, Tytuł VIII, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Tom I, Księga I, Normy ogólne, Pallotinum, Poznań 2007, s. 220 - 222. Jedyne Biskup Kościoła Rzymskiego posiada władzę, którą może wykonywać zawsze w sposób nieskrepowany, co można wskazać, jako zasadę wolności religijnej. Zob. L. Adamowicz, *Lex natura Ecclesia. Międzyreligijne, międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe normy prawa kodeksowego Kościoła katolickiego*, Wydawnictwo Polihymnia Sp. Z o. o., Lublin 2004, s. 77; por. CIC c. 331.

albo też wraz z urzędem¹⁰. Wymierza on sprawiedliwość zgodnie z obowiązującym prawem materialnym i stosuje procedurę przewidzianą w kanonicznym prawie procesowym¹¹.

Sędziemu kościelnemu w każdym procesie przysługuje wolność w podejmowaniu decyzji, którą przyznaje mu Prawodawca kościelny, który jednocześnie wymaga od niego odpowiednich kwalifikacji i kompetencji oraz precyzyjnego zachowania procedury, prawidłowego administrowania sprawiedliwością oraz moralnej pewności do wyrokowania. Ponadto, chociaż Kodeks Prawa Kanonicznego nakłada na sędziego obowiązek szybkiego zakończenia procesów w pierwszej i drugiej instancji, to jednak nie powinno to doprowadzać do powstania sytuacji ze szkodą dla sprawiedliwości oraz ze szkodą dla ochrony praw wszystkich stron w sporze oraz wspólnoty, której te strony są członkami¹².

Sędzia kościelny jest zobowiązany przedstawioną mu wątpliwość rozstrzygnąć zgodnie z wynikami zebranego materiału dowodowego¹³, normami prawnymi i wewnętrznym przekonaniem. Sędzia ma w tej kwestii do pomocy wypracowane i wypróbowane rozwiązania. Może on oczywiście przyjmować nowe rozwiązania, które wynikają z wymagań i doświadczeń współczesności. Te nowe elementy w procesie kanonicznym pojawiają się jako jego nowe cechy. Są nimi: szersze niż dawniej uwzględnianie prawdy materialnej a nie tylko formalnej, większa elastyczność norm procesowych, szybsze tempo procesu. Normy uwzględniające te nowe elementy weszły do nowego prawa kanonicznego po uprzednim sprawdzeniu ich w praktyce systemu *Common Law* lub w Rocie Rzymskiej. Wynikają one również z nadrzędnego celu prawa kościelnego, czyli *salus animarum*¹⁴.

Sędzia to osoba posiadająca udział we władzy sądowniczej, czyli piastująca urząd publiczny, na mocy którego rozpoznaje i rozstrzyga spory w Ludzie Bożym, tym samym wymierza sprawiedliwość. W każdej diecezji i dla wszystkich spraw, wprost przez prawo nie wyjętych, sędzią pierwszej instancji jest biskup diecezjalny, który może wykonywać władzę sądową osobiście lub poprzez innych¹⁵. Sędzia kościelny,

¹⁰ CIC, c. 1421 § 1; por. Pontificium Consilium De Legum Textibus, *Instructio „Dignitas connubii” servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii* (25 I 2005). *Communicationes* 37 (2005), s. 11 – 89 (dalej DC), art. 43 § 1.

¹¹ CIC c. 135 § 3; por. DC 32 § 1; por. Sobański, *Władza rządzenia*, s. 220 – 222.

¹² T. Rozkrut, Jan Paweł II do Roty Rzymskiej (1979 - 2003), Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2003, s. 97.

¹³ Współcześnie, przy zbieraniu materiału dowodowego można się posłużyć międzynarodową współpracą między sędzią. Na ten temat szerzej zob. R. Sztymchmiller, *Rekwizycje sądowe*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 14 (2004), nr 17, s. 64 – 67. Szerzej na temat struktury etapu dowodowego zob. Z. Grocholewski, *Struktura etapu dowodowego procesu*, [w:] A. Dębiński, E. Szczot (red.), *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65 rocznicy urodzin*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, s. 355 – 378.

¹⁴ R. Sztymchmiller, *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińskiego – Mazurskiego, Olsztyn 2003, s. 34.

¹⁵ CIC, c. 1419; por. Litterae Apostolicae Motu Proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (08.09.2015) (dalej MP *Mitis iudex*), c. 1673 § 1.

który pełni urząd publiczny w sądownictwie w Kościele, ustanowiony jest przez Kościół dla ochrony i obrony jego dobra. Oznacza to, że urząd sędziego kościelnego: 1) jest sprawowany w imieniu Kościoła - nadany przez władzę kościelną z mocą dokonywania rozstrzygnięć w imieniu wspólnoty Kościoła; 2) jest sprawowany dla dobra Kościoła - aby zabezpieczyć jakieś istotne dobro wiernych, czyli strzec sprawiedliwości w Ludzie Bożym; 3) jest sprawowany zgodnie z prawem Kościoła - osoba pełniąca urząd musi wykonywać przepisane prawem zadania; 4) jest sprawowany z woli Kościoła - nadawany osobom spełniającym wymogi przypisane prawem powszechnym. Urząd sędziego kościelnego podlega biskupowi diecezjalnemu, który ma zadbać o to, aby: 1) powołać poszczególne urzędy do istnienia; 2) powierzyć je osobom kompetentnym; 3) osoba powołana na urząd działała i wykonywała zadania związane z tym urzędem. Oczywiście dynamika wykonywania urzędu zależy również od predyspozycji osobowościowych konkretnego kandydata na urząd¹⁶.

Uwzględniając fakt, iż istnieją różne stopnie i rodzaje trybunałów, mianowanie na sędziego, niezależnie od instancji, pociąga za sobą wyposażenie go w identyczną władzę sądowniczą o tych samych skutkach prawnych i mocy¹⁷. Sędzia w trybunale pierwszej instancji ma tę samą władzę w zakresie rozpoznawania i rozstrzygania, co sędzia w drugiej instancji, jak również w Rocie Rzymskiej. Stąd biskupi muszą wybierać sędziów dobrze przygotowanych, nienagannych i dbałych o sprawiedliwość. Każdy sędzia kościelny jest wyposażony w specyficzną niezawisłość sędziego kościelnego. Oznacza ona, że biskup może ingerować jedynie w sposób wykonywania i zachowywania prawa przez sędziego. Nie może jednak ingerować w jego decyzje o charakterze rozstrzygającym. Nie może też ingerować w rozpoznawanie sporu (np. wyznaczanie terminów, dobór dowodów), ponieważ byłoby to już ingerowanie w kompetencje sędziego. Gdy sędzia dopuszcza się uchybień w pełnieniu swego urzędu, to jedynie wtedy biskup może go upomnieć¹⁸.

W każdym sądzie diecezjalnym powinna pracować odpowiednia ilość sędziów, dlatego też biskup powinien ustanowić w diecezji sędziów diecezjalnych, którymi, co do zasady, powinni być duchowni¹⁹. Mogą nimi być nie tylko duchowni z własnej diecezji, lecz także z innych diecezji lub zakonu, oczywiście za zgodą ich biskupów diecezjalnych lub przełożonych zakonnych. Zgodnie z zaleceniami nowego Motu Proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* Papieża Franciszka w sprawach o nieważność małżeństwa w kolegium orzekającym sędzią przewodniczącym powinien być duchowny, pozostałymi sędziami mogą być także świeccy²⁰. Chociaż w normach ogólnych procesowych niezmieniony pozostał przepis, iż to Konferencja Episkopatu może zezwolić na to, aby sędziami mogli być również świeccy i tylko w przypadku konieczności oraz dyspozycja,

¹⁶ M. Greszata, *Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2007, s. 115 – 116.

¹⁷ CIC, c. 1421.

¹⁸ Greszata, *Kanoniczne procesy małżeńskie*, s. 115 – 116; por. MI, art. 1673 § 2.

¹⁹ CIC, c. 1421 § 1.

²⁰ MI, c. 1673 § 3.

iż jedna osoba świecka może tworzyć trybunał kolejalny wraz z dwoma duchownymi²¹. Sędziowie powinni być: 1) nienaruszonej sławy; 2) doktorami lub przynajmniej licencjatami prawa kanonicznego²².

Z powyższych rozważań wynika, że urząd sędziego kościelnego pozostaje w relacji szczególnej służby wobec przepisów prawa procesowego, zasad prawa procesowego oraz innych urzędników sądownictwa kościelnego i uczestników procesu. W zakresie kompetencji wchodzi również relacja do obrońcy węzła jako tego, który staje na przeciwległym polu działania. Sędzia, bowiem działa w strukturze kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa zmierzając do jego rozstrzygnięcia. Obrońca węzła, zaś w ramach powierzonego mu urzędu stara się ten proces „nieco utrudnić”, działając nieustannie w służbie zasady poszukiwania prawdy obiektywnej.

2. OBROŃCA WYRAŻAJĄCY PRAWDĘ O MAŁŻEŃSTWIE

Z kanonu 1432 Kodeksu Prawa Kanonicznego²³, podobnie jak z kanonu 1096 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich²⁴, czy artykułów 53 § 1 i 56 Instrukcji „Dignitas conubii”²⁵, wynika obowiązek ustanowienia w diecezji obrońcy węzła, którego urząd jest stały. Jest on potrzebny dla spraw o nieważność świąceń albo o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa, w których powinien pełnić dwie zasadnicze funkcje: proponować i przedstawiać²⁶. Proponowanie odnosi się do przytaczania rozumnych argumentów przeciwko dochodzonej w procesie nieważności lub przeciw dochodzonemu w procesie rozwiązaniu. Przedstawianie zaś odnosi się do odwoływania się do ustaw oraz norm procesowych, które należy stosować, a także do faktów wraz z oceną przytaczanych dowodów. Można więc cele urzędu obrońcy węzła sprowadzić do trzech następujących: 1) opozycja procesowa; 2) doradztwo sędziemu, polegające na rozjaśnianiu mu faktów; 3) obserwacja procesu w celu przestrzegania norm procesowych oraz zastosowania prawa do faktów. Zawsze jednak i ostatecznie, wszystkie te działania powinny się odbywać w sposób rozumny²⁷. *Rationabiliter* oznacza rodzaj elastycznej opozycji obrońcy węzła. Jak to wynika z Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 obrońca nie ma już obowiązku apelowania we wszystkich przypadkach spraw o nieważność małżeństwa po pierwszym orzeczeniu nieważności małżeństwa, jak to miało miejsce w kanonie 1987 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku²⁸, ani

²¹ CIC, c. 1421 § 2.

²² CIC, c. 1421 § 3.

²³ CIC, c. 1432.

²⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Joannis Paulii PP. II promulgatus, AAS 82 (1990), s. 1033 – 1363, c. 1096.

²⁵ DC, art. 53 § 1 i 56.

²⁶ Więcej na temat tych dwu pojęć od strony etymologicznej M. Greszata, *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy węzła*, „Prawo – Administracja – Kościół” 1 (5) 2001, s. 158 – 161.

²⁷ L. Del Amo, *Komentarz do kanonu 1432*, [w] P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011, s. 1074 - 1075.

²⁸ *Codex Iuris Canonici* Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus, AAS 9 (1917) pars II, s. 3 – 521, c. 1987.

nie musi opowiadać się za węzłem w stopniu apelacyjnym po pierwszym orzeczeniu nieważności. Niezależnie od tego, może się on jednak odwoływać także po dwóch zgodnych orzeczeniach²⁹. Z jednej strony, jego działanie powinno być naznaczone poszanowaniem prawdy, czyli nie może on milczeć i wstrzymywać się od przedstawiania argumentów, jeżeli je dostrzeże. Z drugiej jednak strony, jego działanie ma być naznaczone racjonalnością, czyli nie jest on zobowiązany do tego, by tworzyć przeszkody i za wszelką cenę w każdej sprawie toczyć walkę w obronie ważności węzła małżeńskiego lub w obronie ważności węzła święceń³⁰. Klauzula, iż obrońca powinien przytaczać to, co może być rozsądnie podane, jest następstwem czy też aktualnym skutkiem bardzo dużego wymogu prowadzenia walki (*kämpfen*) przez obrońcę przeciw każdemu orzeczeniu nieważności. W związku z tym pojawia się ograniczenie dla tej walki (*Kampf*), gdy nie może ona być prowadzona w sposób sensowny, w sposób rozumny. Istotne jest, że obrońca winien wykrywać prawdę, ponieważ dobro wspólne Kościoła, któremu on służy, nie jest możliwe do rozdzielania od prawdy. Odsunięcie na plan dalszy, jako mniej istotnych podstaw nieważności, które obiektywnie byłyby słuszne, byłoby uchybieniem przeciw dobru publicznemu Kościoła³¹. Nawet Jan Paweł II w przemówieniu do Roty Rzymskiej z 1988 wskazał, że zadaniem obrońcy jest współpraca w szukaniu prawdy obiektywnej na temat nieważności (lub też nie) małżeństwa w konkretnych przypadkach. Za Piusem XII przypominał, że defensor nie powinien konstruować obrony sztucznej, nie troszcząc się przy tym o to, czy jego afirmacje mają poważny fundament czy też nie³². Obrońca węzła zatem interweniuje, proponując wszystko to, co może być przedkładane przeciw nieważności albo rozwiązaniu, zawsze w poszanowaniu prawdy.

Kanon 1433³³ dotyczy wezwania sądowego obrońcy węzła, obok rzecznika sprawiedliwości, w tych sprawach, w których z natury rzeczy jest wymagana jego obecność. Jeżeli obrońca węzła nie zostałby wezwany, czynności procesowe, a tym samym akta procesu są nieważne, chyba że nastąpi jedna z dwóch możliwości: 1) samorzutnie wzięł udział w procesie; 2) przed wyrokiem przejrzał akta i miał możliwość wypełnić swoje zadanie. Jego całkowita nieobecność jest jawnym i poważnym zaniedbaniem powinności wynikających z urzędu i dlatego powoduje nieważność akt³⁴. Tekst kanonu 1434³⁵ jest nowy w odniesieniu do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, jest to dosłow-

²⁹ P. V. Pinto, *I processi nel Codice di Diritto Canonico. Commento sistematico al. Lib. VII*, Città del Vaticano 1993, s. 119.

³⁰ J. Krukowski, *Komentarz do kanonu 1432*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga VII, Procesy, Tom V, Pallotinum, Poznań 2007, s. 48 – 49.

³¹ K. Lüdicke, *Der Kommentar zum Kanon 1432*, [in:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Band 5 (cann. 1311 - 1752), Essen 1988 – 2005, s. 1432/1 – 1432/2.

³² Za: T. Rozkrut, *Jan Paweł II*, s. 123.

³³ Por. CCEO, c. 1097; DC, art. 60.

³⁴ L. Del Amo, *Komentarz do kanonu 1433*, [w:] P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011, s. 1075 - 1076.

³⁵ Por. CCEO, c. 1098; DC, art. 59.

ne powtórzenie kanonu 64 prawa procesowego wschodniego³⁶. Są w nim umieszczone dwie zasady generalne, w myśl których obrońca węzła jest bardziej zrównany ze stronami³⁷. Trzeba mieć jednak na uwadze, iż urzędnik ten stając w obronie węzła, z racji swojego urzędu, troszczy się o interes publiczny, natomiast strony i ich reprezentanci toczą spór, mając przede wszystkim na względzie swój prywatny interes³⁸. Takie zrównanie obrońcy węzła ze stronami procesowymi jest możliwe tylko wtedy, gdy ustawa nie stanowi inaczej³⁹. O nominacji obrońcy węzła, co wynika z treści kanonu 1435⁴⁰, decyduje biskup oraz ci, którzy są z nim zrównani. Może on w uzasadnionych przypadkach mianować obrońcą węzła nie tylko duchownych, ale również wiernych świeckich, mężczyznę i kobietę. Prawodawca kościelny stawia również wymóg, aby tytulariusz na urząd defensora posiadał odpowiednie kwalifikacje naukowe, czyli zwyczajnie doktorat lub przynajmniej licencjat z prawa kanonicznego; oraz kwalifikacje moralne, czyli dobrą opinię oraz roztropność i gorliwość w staraniu się o sprawiedliwość⁴¹.

Z kanonu 1603⁴² wynika prawo każdej ze stron sporu do repliki na pismo strony przeciwnej podczas dyskusji sprawy. Tę samą możliwość ma również obrońca węzła z racji posiadania przez niego statusu strony, jeśli uczestniczy w procesie. Ale jednocześnie zasługuje on na traktowanie jako strona publiczna, a tym samym w niektórych sytuacjach procesowych jako strona uprzywilejowana, gdy na przykład ma prawo do ponownej repliki na odpowiedzi stron⁴³. W rzeczywistości więc funkcja defensora nie jest przeciwstawna ani wobec stron, ani wobec sędziego. Jest on raczej urzędem koniecznym w dialogu, który jest miejscem odkrywania prawdy. Ale jednocześnie czuwa on nad tym, by owa perspektywa istniejącej prawdy obiektywnej, którą należy odkryć, została zachowana⁴⁴.

WNIOSKI

Najważniejszym wnioskiem płynącym z powyższych dywagacji jest podkreślenie i wydobycie na światło dzienne obu przedmiotowych urzędów nie tyle jako funkcjonariuszy

³⁶ Litterae Apostolicae motu proprio datae De iudicis pro Ecclesiae Orientali *Sollicitudinem nostram*, AAS 42 (1950), s. 19.

³⁷ J. L. Acebal, *Le commentaire au canon 1434*, [w:] *Code de Droit Canonique Annoté*, Paris 1983, s. 810.

³⁸ L. Del Amo, *Komentarz do kanonu 1434*, s. 1076.

³⁹ J. Krukowski, *Komentarz do kanonu 1434*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga VII, Procesy, Tom V, Pallotinum, Poznań 2007, s. 50 – 51.

⁴⁰ Por. CCEO, c. 1099; DC, art. 34, 54, 55.

⁴¹ J. Krukowski, *Komentarz do kanonu 1435*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga VII, Procesy, Tom V, Pallotinum, Poznań 2007, s. 51 – 52.

⁴² CCEO, c. 1286; DC, art. 242 – 243.

⁴³ C. De Diego – Lora, *Komentarz do kanonu 1603*, [w:] P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011, s. 1202 – 1203.

⁴⁴ A. Wójcik, *Rola aktywności obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, [w:] T. Rozkrut (red.), *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11 – 12 października 2004 roku. I Ogólnopolskie Forum Sądowe*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2005, s. 93.

szy trybunałów kościelnych, ale przede wszystkim jako strażników kodeksowej zasady procesowej poszukiwania prawdy obiektywnej. Pierwszy – sędzia urzeczywistnia to swoje powołanie z perspektywy strażnika wszystkich procedur i zasad procesowych. Drugi – obrońca, zaś urzeczywistnia swoje powołanie z perspektywy strażnika małżeństwa jako dobra publicznego Kościoła.

Każdy z nich musi jednak w trakcie konkretnego postępowania mieć absolutnie na uwadze nie tylko formalnie poprawny proces, w którym – nie dochodząc do prawdy – orzeka się, iż strona nie udowodniła swojej tezy, ale przede wszystkim rzeczywistą służbę wiernemu, posługę duszpasterską wobec człowieka, który zgłasza się do kościelnej instytucji z prośbą o pomoc. A pomoc tę wierny musi otrzymać w maksymalnym wymiarze, do czego obliguje sędziego i obrońcę węzła zasada poszukiwania prawdy obiektywnej nabierająca swojego właściwego wymiaru współgrając z wszystkimi innymi zasadami procesowymi.

STRESZCZENIE

Na tym tle struktur i procedur kanoniczno – sądowych można zauważyć i wydobyć sędziego i obrońcę węzła, którzy stają wobec siebie jako dwaj urzędnicy sądowi odpowiedzialni za nieco inny obszar merytoryczny *iudicium*. Prowadzą oni pomiędzy sobą pewien rodzaj dialogu wpisanego w reguły procesowe, który poprzez wcześniejsze rozpoznanie wątpliwości, prowadzi do jej rozstrzygnięcia. W tym kontekście należy również spojrzeć na uprawnienia sędziego i obrońcy węzła w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa, jako jednocześnie obowiązki procesowe, których celem jest zbawienie dusz. Obowiązki te wynikają z obowiązujących kodeksowych przepisów procesowych a tym samym pozostają w duchy zasady słuszności kanonicznej, która przecież wynika z ducha Ewangelii. Obu przedmiotowych urzędników należy zauważyć nie tyle jako funkcjonariuszy trybunałów kościelnych, ale przede wszystkim jako strażników kodeksowej zasady procesowej poszukiwania prawdy obiektywnej. Pierwszy – sędzia urzeczywistnia to swoje powołanie z perspektywy strażnika wszystkich procedur i zasad procesowych. Drugi – obrońca, zaś urzeczywistnia swoje powołanie z perspektywy strażnika małżeństwa jako dobra publicznego Kościoła.

SUMMARY

The Judge and the Defender of the Bond as a mouthpiece for the truth about marriage in the canonical marriage nullity proceedings

It is against this backdrop of canon law and court proceedings and frameworks that the judge and the defender of the bond, emerge as two court officials responsible for slightly different areas of judicature. As part of procedural rules, they engage in a kind of dialogue which, by identifying the doubt, leads to its solving. In this context, it is important to consider the powers of the judge and the defender of the bond in canon law proceedings for marriage annulment as lawsuit obligations aimed at saving souls. These obligations arise from the applicable provisions of the legal procedure code, thus

following the legitimacy principle of the canon law, which, after all, is based on the book of Gospel. Both these officials need to be considered not so much as officers of church courts, but primarily as the guardians of the official principle of seeking objective truth. The former, i.e. the judge, pursues this vocation as the guardian of all procedures and official rules. The latter, i.e. the defender of the bond, does so as the guardian of marriage, the common good in Church.

(translated by Agit Centrum Tłumaczeń)

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa:

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Joannis Paulii PP. II promulgatus, AAS 82 (1990), s. 1033 – 1363.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983) pars II, 1 – 317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallotinum, Poznań 1984.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus, AAS 9 (1917) pars II, s. 3 – 521.

Litterae Apostolicae motu proprio datae De iudicis pro Ecclesiae Orientali Sollicitudinem nostram, AAS 42 (1950), s. 5 - 120.

Litterae Apostolicae Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus (08.09.2015).

Pontificium Consilium De Legum Textibus, Instructio „Dignitas connubii” servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii (25 I 2005). *Communicationes* 37 (2005), s. 11 – 89.

Literatura:

Acebal J. L., *Le commentaire au canon 1434*, [w:] *Code de Droit Canonique Annoté*, Paris 1983, s. 810.

Adamowicz L., *Lex natura Ecclesia. Międzyreligijne, międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe normy prawa kodeksowego Kościoła katolickiego*, Wydawnictwo Polihymnia Sp. Z o. o., Lublin 2004.

De Diego – Lora C., *Komentarz do kanonu 1603*, [w:] P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011, s. 1202 – 1203.

Del Amo L., *Komentarz do kanonu 1432*, [w:] P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011, s. 1074 - 1075.

Del Amo L., *Komentarz do kanonu 1433*, [w:] P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011, s. 1075 - 1076.

Dzięga A., *Władza sędziego kościelnego*, [w:] T. Rozkrut (red.), *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11 – 12 października 20014 roku*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2005, s. 15 - 33.

Greszata M., *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2008.

- Greszata M., *Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2007.
- Greszata M., *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy węzła*, „Prawo – Administracja – Kościół” 1 (5) 2001, s. 158 – 161.
- Grocholewski Z., *Struktura etapu dowodowego procesu*, [w:] A. Dębiński, E. Szczot (red.), *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr hab. Bronisławowi W. Zurbertowi OFM z okazji 65 rocznicy urodzin*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2000, s. 355 - 378.
- Krukowski Józef, *Komentarz do kanonu 1432*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga VII, Procesy, Tom V, Pallotinum, Poznań 2007, s. 48 – 49.
- Krukowski J., *Komentarz do kanonu 1434*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga VII, Procesy, Tom V, Pallotinum, Poznań 2007, s. 50 – 51.
- Krukowski J., *Komentarz do kanonu 1435*, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Księga VII, Procesy, Tom V, Pallotinum, Poznań 2007, s. 51 – 52.
- Lüdicke K., *Der Kommentar zum Kanon 1432*, [in:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Band 5 (cann. 1311 - 1752), Essen 1988 – 2005, s. 1432/1 – 1432/2.
- Pawłuk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, T. 4, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 1990.
- Pinto P. V., *I processi nel Codice di Diritto Canonico. Commento sistematico al. Lib. VII*, Città del Vaticano 1993.
- Rozkrut T., *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej (1979 - 2003)*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2003.
- Sobański R., *O etosie stosowania prawa*, [w:] M. Andrzejewski, L. Kociucki, M. Łączkowska, A. N. Schulz (red.), *Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2008, s. 913 - 921.
- Sobański R., *Władza rządzenia*, Tytuł VIII, [w:] J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Tom I, Księga I, Normy ogólne, Pallotinum, Poznań 2007, s. 212 – 233.
- Sztymmler R., *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego, Olsztyn 2003.
- Sztymmler R., *Rekwizycje sądowe*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 14 (2004), nr 17, s. 63 – 82.
- Sztymmler R., *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego, Olsztyn 2000.
- Wójcik A., *Rola aktywności obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, [w:] T. Rozkrut (red.), *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11 – 12 października 2004 roku. I Ogólnopolskie Forum Sądowe*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2005, s. 89 - 99.